

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ

Янишен Віктор Петрович,

канд. юрид. наук, доц.,

доцент кафедри цивільного права № 1,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: 4633@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-1495-613X

Досліджено правове забезпечення відновлення кредитування. На підставі проведеного системного аналізу чинного законодавства та спеціальних джерел доведено, що істотною перешкодою для розвитку та здешевлення кредитування в Україні є наявність у банків значного обсягу непрацюючих кредитів, виникненню яких сприяють низька платоспроможність населення, високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, високий кредитний ризик, численні колізії законодавства, а також окремі положення податкового законодавства. Наведено способи врегулювання непрацюючих кредитів, до яких слід віднести реструктуризацію проблемних боргів та/або часткове прощення (списання) боргу, їх продаж з дисконтом (нижче їхньої номінальної вартості), звернення стягнення на кредитне забезпечення (зокрема, іпотеку), звернення до суду з позовами про стягнення заборгованості за кредитними договорами, ініціювання банкрутства боржника тощо. Розглянуто основні напрямки діяльності щодо відновлення кредитування та акти чинного та перспективного законодавства, спрямованого на врегулювання заборгованості.

Ключові слова: кредит; банк; позичальник; процентна ставка; непрацюючий кредит; фінансова реструктуризація; відновлення кредитування; іпотека.

Вступ. Розвиток економіки вимагає широкого залучення сторонніх ресурсів, основним джерелом яких є банківське кредитування. Нормальне функціонування кредитних відносин передбачає належне виконання сторонами (в першу чергу позичальниками) взятих на себе зобов'язань. Проте у багатьох випадках вони з різних (об'єктивних та суб'єктивних) підстав своєчасно не повертають взяті у позику кошти та належним чином не сплачують проценти за кредитними договорами. Непоодинокі випадки, коли позичальники умисно та системно ухиляються від виконання кредитних зобов'язань.

Це призводить до виникнення непрацюючих активів/кредитів NPL (non-performing loan). Станом на 01.10.2018 р. такі кредити в Україні у вартісному

виражені перевищили 660 млрд грн, що становить понад 54 % усіх виданих запозичень в Україні. Причому обсяг непрацюючих кредитів корпоративного сектору – біля 559 млрд грн (57 %) [1]. Слід зауважити, що рівень непрацюючих кредитів суттєво зріс за рахунок переходу України на міжнародну систему їх визначення, зміни Національним банком України (далі – НБУ) методології оцінки розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, а також визнання банками реальної якості портфелю кредитних активів. Це дозволило Україні серед країн з проблемними кредитами зайняти одну з лідируючих позицій.

Подолання вкрай тривожної ситуації, що склалась на ринку кредитних ресурсів та відновлення кредитування можливо лише за наявності відповідної нормативно-правової бази, системне застосування якої забезпечить прозорість кредитних відносин, зростання довіри між їх учасниками, а також відповідні гарантії кожного з них, необхідність проведення правового аналізу якої і визначає актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання правового регулювання кредитування та його окремих аспектів одержало необхідне висвітлення. Зокрема, їх досліджували у своїх працях І. А. Безклубий (I. A. Bezklubyi), В. К. Грошева (V. K. Hrosheva), С. В. Ленський (S. V. Lenskiy.), С. М. Лепех (S. M. Lerekh), Л. П. Оплячко (L. P. Oplachko), І. Б. Охріменко (I. B. Okhrimenko), Г. Ю. Шемшученко (H. Yu. Shemshuchenko), Ю. І. Чалий (U. I. Chaliy) та ін. Проте аналіз проблем кредиту та кредитування здійснювався без врахування новітнього та перспективного законодавства у цій сфері, що об'єктивно породжує необхідність дослідження окремих законодавчих актів, прийнятих за останні роки, або таких, що будуть прийняті найближчим часом, спрямованих на зменшення обсягу непрацюючих кредитів та відновлення кредитування в Україні.

Метою статті є дослідження змісту та сутності законодавчих актів, що набули чинності, а також законопроектів, спрямованих на врегулювання ситуації із непрацюючими активами та відновлення кредитування.

Виклад основного матеріалу дослідження й отриманих результатів.

Непрацюючими активами/кредитами (NPL) є активи, за якими боржник/контрагент (крім іншого банку) прострочив погашення боргу перед банком більш ніж на 90 календарних днів (Банк-боржник/контрагент прострочив погашення боргу/не виконав вимогу банку більш ніж на 30 календарних днів), або/та боржник/контрагент не спроможний забезпечити в повному обсязі виконання зобов'язань в установленій договором строк без застосування банком процедури звернення стягнення на забезпечення [2].

Непрацюючі кредити є проблемними або недіючими кредитами, до яких відповідно до чинної класифікації віднесено прострочені (заборгованість, що не погашена в термін (строк), встановлений договором), сумнівні (за якими погашення заборгованості є малоймовірним) та безнадійні (заборгованість за якими підлягає списанню) до повернення кредити та кредити, які їх заміщують [3].

Серед наукової спільноти існує досить багато різноманітних визначень проблемного кредиту, виходячи з різних його ознак. Так, О. О. Коць (O. O. Kots), П. Г. Ільчук (P. H. Ilchuk), О. В. Карпів (O. V. Karpiv) пропонують авторське тлумачення, що ґрунтується на ідентифікації принципів кредитування під час реалізації кредитних відносин, згідно з яким проблемним є кредит як економічні відносини між банком і позичальником, під час яких порушується принцип поверненості, а саме порушення цього принципу кредитування зумовлює виникнення потреби щодо вжиття заходів організаційного та адміністративно-правового характеру задля повернення суми кредиту, нарахованих процентів, а також витрат банку на вжиття додаткових заходів щодо повернення наданих в кредит коштів (у вигляді пені, комісії, компенсації тощо) [4, с. 807]. Як проблемний М. П. Денисенко (M. P. Denysenko), В. М. Домрачев (V. M. Domrachev), В. Г. Кабанов (V. G. Kabanov) кваліфікують кредит за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, значно знизилась ринкова вартість забезпечення, виникали обставини, за яких банк матиме сумнів щодо повернення позики [5, с. 212].

Наявність непрацюючих кредитів суттєво збільшує для банку кредитний ризик (CR), тобто розмір очікуваних втрат (збитків) (EL) за активом унаслідок неповернення кредитних коштів боржником, що в свою чергу збільшує розмір процентної ставки за кредитом (вартість кредитування). Взагалі під кредитним ризиком слід розглядати імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання боржником/контрагентом взятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору [6].

Між поняттями «кредитний ризик» та «проблемний кредит», як слушно зазначає Т. М. Болгар (Т. М. Bolhar), існує тісний взаємозв'язок, оскільки дані категорії перебувають у причинно-наслідковій залежності. Саме проблемні кредити є основним генератором кредитних ризиків, реалізація котрих приносить банку фінансові втрати [7, с. 118]. Також слід зауважити, що проблемні кредити банку створюють не тільки кредитний ризик безпосередньо для банку, але і ризик для його вкладників, так як несвоєчасне повернення (неповернення) позичальником позики також безпосередньо суттєво впливає на здатність банку виконати свої зобов'язання за депозитними договорами перед вкладниками. Тобто непрацюючий кредит є системною проблемою для широкого кола осіб, підбиваючи стабільність банківської системи.

Виникнення проблемних кредитів вимагає формування банками значних резервів для їх покриття, обмежуючи обсяг коштів, що спрямовуються на кредитування. Тому зменшення тягаря резервування коштів кредитними установами є одним із ключових завдань банківської системи. Однією з причин виникнення ситуації із зростанням маси непрацюючих кредитів є відсутність механізму їх реалізації, численні колізії законодавства, завдяки яким можна не повертати одержані кредити, що надає значні переваги недобросовісним позичальникам перед тими, які належним чином виконують взяті на себе зобов'язання, в силу чого останні, через штучно завищену банками процентну ставку за кредитом, вимушені платити і за себе особисто і, за позичальника, який ухиляється від повернення позики. Окрім наведеного на це впливає ціла

низка негативних факторів, як то, зтяжна економічна криза в країні і пов'язана з нею низька платоспроможність населення, досить високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, що значно знижує спроможність обслуговування кредитів позичальниками, високий кредитний ризик. На жаль, не сприяють зменшенню проблемних кредитів також і окремі положення податкового законодавства. Так, зокрема, продаж банком кредиту нижче його номінальної вартості (дисконт), або взагалі списання заборгованості (прощення боргу) можуть призвести до негативних податкових наслідків для сторін договору.

При зверненні потенційних позичальників до банків для одержання кредитних коштів надзвичайно важливе для них значення має тип та розмір процентної ставки за кредитом, які в більшій мірі і визначають умови кредитування та можливість належного повернення кредитів. У ціну кредиту закладаються інфляційні очікування та ризик девальвації національної валюти, собівартість банківських послуг, що безпосередньо пов'язана із вартістю депозитів, інші ризики. На сьогодні ціна кредиту в Україні є досить високою практично за всіма типами (видами) запозичень для всіх категорій позичальників, як для підприємців, так і для фізичних осіб-споживачів, що в значній мірі обмежує доступ до цього виду фінансових послуг.

З метою повернення кредитних коштів фінансові установи вправі застосовувати механізми реструктуризації проблемних боргів та/або часткового прощення (списання) боргу, їх продажу з дисконтом (нижче їхньої номінальної вартості), звернення стягнення на кредитне забезпечення (зокрема, іпотеку), звернення до суду з позовами про стягнення заборгованості за кредитними договорами, ініціювання банкрутства боржника тощо. Одним із механізмів підвищення повернення запозичень є проведення реструктуризації кредитів, відповідно до Закону України «Про фінансову реструктуризацію» [8], як передбачалось, спрямованого на створення ефективного та дієвого механізму добровільної фінансової реструктуризації боргів підприємств України та їх досудової санації. Вказаним Законом визначаються умови та порядок

проведення процедури добровільної фінансової реструктуризації боржника, який вправі взяти участь у процедурі фінансової реструктуризації у разі, коли він перебуває у критичному фінансовому стані, а його господарська діяльність може бути визнана перспективною. Процедура фінансової реструктуризації проводиться без звернення до суду шляхом переговорів між боржником, його пов'язаними особами та залученими кредиторами щодо реструктуризації грошових зобов'язань перед такими кредиторами у встановленому законом порядку. Однак зазначений Закон в повній мірі не виправдав надії кредиторів. Обсяг реструктуризації непрацюючих кредитів з моменту його прийняття становить лише мільйони гривень замість сотень мільярдів наявних проблемних активів. Однією з суттєвих перешкод до цього була і є ще збережена до сьогодні, практика видачі банками кредитів пов'язаним особам.

Врегулювання заборгованості є одним із основних напрямків діяльності кредиторів. Вирішення цієї проблеми неможливо без належного нормативно-правового забезпечення, в першу чергу прийняття необхідних законодавчих актів, спрямованих на створення прозорих правил діяльності на ринку кредитних запозичень, а також надання відповідних гарантій усім його учасникам. У банківському середовищі за участі фахівців НБУ розроблено необхідні законопроекти, метою яких є подолання кризових явищ та відновлення кредитування в Україні. При цьому характерним в позиції НБУ та комерційних банків на ринку кредитних запозичень є їх намагання максимально забезпечити інтереси та гарантії саме кредиторам, тобто банкам, при цьому значною мірою ігноруючи права та інтереси позичальників, в першу чергу фізичних осіб.

Так окрім вказаного вище Закону України «Про фінансову реструктуризацію», 06.02.2018 р. парламентом було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків» [9], метою якого є зменшення рівня кредитного ризику, забезпечення безпеки банківських операцій, підвищення

надійності й стабільності банківської системи з метою захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку. Законом передбачається створення та ведення НБУ Кредитного реєстру – інформаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, зберігання, зміну, використання та поширення (надання) інформації про кредитні операції банків та про стан виконання зобов'язань за такими операціями, аналіз та класифікацію кредитів. На НБУ цим Законом покладається обов'язок надавати банкам доступ до інформації з Кредитного реєстру в режимі реального часу на безоплатній основі в межах, визначених законом. Відомості з Кредитного реєстру використовується банками виключно для оцінки кредитного ризику. Інформація про здійснені банками щодо боржників кредитні операції подається ними до Кредитного реєстру якщо сума заборгованості (за основною сумою та відсотками) за такими кредитними операціями дорівнює або перевищує 100 розмірів мінімальних заробітних плат (або еквівалент цієї суми в іноземній валюті). В свою чергу інформація про кредитні операції банків, щодо яких НБУ прийнято рішення про віднесення їх до категорії неплатоспроможних або про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію, подається до Кредитного реєстру Фондом гарантування вкладів фізичних осіб безпосередньо або уповноваженою ним особою. Створення Кредитного реєстру допоможе уникнути у майбутньому видачі кредитів особам, які мають негативну кредитну історію.

Наступним законодавчим актом є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» [10], який набрав чинності 04.11.2018 р. та вводиться в дію 04.02.2019 р., тобто через три місяці з дня набрання ним чинності. Метою вказаного Закону було визначено недопущення погіршення становища сумлінних позичальників та зменшення їх законних прав в ході системного законодавчого урегулювання прогалин, які використовуються недоброчесними боржниками для уникнення виконання своїх зобов'язань.

Законом внесено низку комплексних змін до ЦК України, а також законів

України «Про іпотеку» (далі – ЗУ «Про іпотеку») [11], «Про банки і банківську діяльність», «Про заставу» (далі – ЗУ «Про заставу») [12] та деяких інших, спрямованих на захист інтересів банківського сектору (кредиторів) від недобросовісних позичальників, що дозволить закрити велику частину поширених лазівок, що надавали можливість позичальникам недобросовісно ухилятися від повернення кредитів. Він, без сумніву, надасть підвищений рівень захисту кредиторам, зменшуючи обсяг ризиків банків, посилюючи їх позиції перед позичальниками, що в подальшому дозволить зменшити вартість кредитних ресурсів та збільшити середньострокові та довгострокові програми кредитування реального сектору економіки.

Закон містить важливі норми, що суттєво змінюють правове регулювання у сфері кредитних відносин. Okремі з них можна включити в актив позичальників, інші, яких більшість – посилюють положення банків. Їх доцільно віднести до окремих блоків: кредитування, іпотека та інші заставні відносини, порука. Слід детальніше зупинитися на окремих з них.

Істотних змін зазнали ч. 4 та ч. 6 ст. 1056¹ ЦК України щодо змінюваної процентної ставки. Так, кредитодавець зобов'язаний письмово повідомити позичальника, а в разі збільшення процентної ставки - поручителя та інших зобов'язаних за договором осіб про зміну процентної ставки протягом 15 календарних днів, що настають за днем, з якого застосовується нова ставка (сьогодні таке повідомлення має бути зроблено не пізніше як за 15 календарних днів до дати, з якої застосовуватиметься нова ставка). Якщо позичальник не погоджується із збільшенням процентної ставки він зобов'язаний погасити заборгованість за договором у повному обсязі протягом 30 календарних днів з дня отримання повідомлення про збільшення процентної ставки. З дня погашення заборгованості за кредитним договором у повному обсязі зобов'язання сторін за таким договором припиняються. При цьому до моменту повного погашення заборгованості, але не більше 30 календарних днів з дати отримання повідомлення про збільшення процентної ставки, застосовується попередній розмір процентної ставки (ч. 4). У разі застосування змінюваної

процентної ставки у кредитному договорі визначається максимальний розмір процентної ставки, що може бути застосований (на сьогодні: повинен визначатися максимальний розмір збільшення процентної ставки) (ч. 6). Нова редакція наведеної норми дозволяє більш чіткіше орієнтуватися позичальникам у тонкощах зміни процентної ставки.

Не пізніше 14 днів з дня повного погашення боргу за основним зобов'язанням (кредитним договором), забезпеченим іпотекою, іпотекодержатель зобов'язаний звернутися до державного реєстратора із заявою про державну реєстрацію припинення іпотеки (ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про іпотеку»).

У разі задоволення судом позову про звернення стягнення на предмет іпотеки в рішенні суду зазначається його початкова ціна для його подальшої реалізації, за умови подання будь-якою зі сторін клопотання про необхідність визначення такої ціни (крім реалізації предмета іпотеки на прилюдних торгах), що унеможливить набуття іпотекодержателем нерухомості за вказаною у договорі іпотеки ціною, яка у більшості випадків є значно заниженою на користь іпотекодержателя. Якщо предмет іпотеки на підставі судового рішення підлягає реалізації шляхом проведення прилюдних торгів ціна предмета іпотеки визначається при його примусовому виконанні на рівні, не нижчому за звичайні ціни на такий вид майна на підставі оцінки, проведеної суб'єктом оціночної діяльності або незалежним експертом на стадії оцінки майна під час проведення виконавчих дій, що дозволить здійснити продаж нерухомості за ринковими цінами. Наведене свідчить про можливість застосування судом будь-якого способу звернення стягнення на предмет іпотеки, передбаченого законом (ч. 1–2 ст. 39 ЗУ «Про іпотеку»).

Суттєво посилюються також права кредитора при зверненні стягнення на нерухомість, що є предметом договору іпотеки. Скасовано норму ч. 4 ст. 36 ЗУ «Про іпотеку», за якою після завершення позасудового врегулювання будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними. Тобто, незважаючи на можливу наявність боргу,

іпотекодержатель після завершення позасудового врегулювання не вправі заявляти будь-яких вимог до боржника. З набранням чинності вказаним Законом іпотекодержатель вправі вимагати (у тому числі шляхом позасудового врегулювання) виконання зобов'язання боржником та/або іпотекодавцем в частині, що залишилася невиконаною після завершення позасудового врегулювання за таким окремим предметом іпотеки (ч. 6 ст. 36 ЗУ «Про іпотеку»).

Законом чітко врегульовано питання щодо належності до іпотеки всіх реконструйованих іпотекодавцем або новостворених ним об'єктів нерухомості на земельній ділянці, що належить йому на праві власності чи перебуває в його користуванні: вважаються предметом іпотеки відповідно до іпотечного договору (ч. 5 ст. 5 ЗУ «Про іпотеку»). Така норма унеможливує виведення іпотекодавцем з-під обтяження нерухомості, вартість якої збільшується шляхом реконструкції або створення ним нових об'єктів.

Законом значна увага приділена кредитним відносинам, забезпечених порукою. Так, особи, які за одним чи за декількома договорами поруки поручилися перед кредитором за виконання боржником одного і того самого зобов'язання, є солідарними боржниками і відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки (ч. 3 ст. 554 ЦК України).

Врегульовано проблемні питання щодо припинення договору поруки у випадку збільшення основного зобов'язання, забезпеченого порукою без згоди поручителя. За нинішньою редакцією ч. 1 ст. 559 ЦК України в такому випадку порука припиняється. Законом встановлюється, що у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшився обсяг відповідальності боржника, такий поручитель несе відповідальність за порушення зобов'язання боржником в обсязі, що існував до такої зміни зобов'язання. Не можна визнати вказану норму оптимальною, та погодитися з її авторами, враховуючи те, що із збільшенням обсягу зобов'язання боржника, його платоспроможність погіршується, а тому ймовірність залучення поручителя до виконання

зобов'язання перед кредитором відповідно збільшується, незважаючи, що поручитель залишається зобов'язаним у первісному обов'язі.

Збільшено до трьох років строк для пред'явлення кредитором позову до поручителя. Йому вже не потрібно звертатися до поручителя з вимогою про виконання основного зобов'язання (ч. 4 ст. 559 ЦК України), що не може тішити кредиторів. Ліквідація боржника - юридичної особи не припиняє поруку, якщо до дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про припинення боржника – юридичної особи кредитор звернувся до суду з позовом до поручителя у зв'язку з порушенням таким боржником зобов'язання (ч. 5 ст. 559 ЦК України).

Кредитори спадкодавців наділяються правом пред'явлення своїх вимог до спадкоємців, які прийняли спадщину, не з моменту відкриття спадщини, як було раніше, а протягом шести місяців з дня, коли вони дізналися про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцями свідоцтва про право на спадщину (ч. 3 ст. 1281 ЦК України). Також банки отримують можливість доступу до реєстрів актів цивільного стану, реєстру довіреностей, державного реєстру прав на нерухоме майно та реєстру іпотек, включно з доступом до архівних записів.

До позитивних для позичальників змін можна віднести скасування обов'язковості нотаріального посвідчення договорів застави транспортних засобів (ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про заставу»), що дещо здешевить витрати на оформлення такого договору, а також спрощення змісту договору застави: тепер достатньо лише посилання на кредитний договір, що значно спрощує виконання заставного зобов'язання.

Досить спірною нормою коментованого Закону є норма прикінцевих та перехідних положень щодо його застосування до відносин, що виникли до введення його в дію та продовжують існувати після введення його в дію, крім норми про можливість позасудового звернення стягнення частини на предмет іпотеки, що застосовується виключно до договорів, укладених після введення

його в дію.

Крім вище вказаних нині чинних Законів України, важливу роль у відновленні та розвитку кредитних відносин мають відіграти законопроекти, призначені врегулювати прострочену заборгованість, створити вторинний кредитний ринок та звільнити банки від баласту проблемних кредитів. Так, з 2017 р. на розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України «Про особливості здійснення врегулювання простроченої заборгованості» [13], яким передбачається введення нових правил здійснення діяльності з врегулювання простроченої заборгованості та передбачається внесення змін до ЦК України, Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів. Як підкреслюють його автори, він розроблений з метою врегулювання діяльності з повернення боргів юридичних та фізичних осіб (в тому числі фізичних осіб-підприємців), у частині встановлення способів взаємодії між кредитором, особою, яка безпосередньо займається стягненням заборгованості та контактує з боржником, і боржником, з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів боржників, які можуть бути порушені використанням недобросовісних методів в процесі повернення простроченої грошової заборгованості [14].

Діяльність, спрямовану на добровільне погашення боржником на користь кредитора простроченої заборгованості та/або стягнення такої заборгованості, відповідно до законопроекту, мають здійснювати спеціальні суб'єкти врегулювання заборгованості та спеціалісти з врегулювання заборгованості, повноваження яких визначаються договором про врегулювання простроченої заборгованості, укладеного з кредитором. Таким чином вказаний законопроект спрямовується на унормування діяльності на борговому ринку, в тому числі, так званих професійних «колекторів».

З метою недопущення неправомірних дій стягувачами заборгованості щодо боржників, законопроектом чітко врегламентовано порядок їх взаємодії, зокрема, способи їх та частота. Прикладом цього може слугувати ст. 5

законопроекту, присвячена порядку контактування з боржником при врегулюванні простроченої заборгованості, якою, серед іншого, встановлено право кредитора або його представника проводити телефонні переговори з боржником у робочі дні з 08:00 до 22:00 год. (у вихідні або святкові дні телефонні розмови можуть вестися з 9:00 до 20:00 год.) з періодичністю: не частіше одного разу на добу та не частіше двох разів на тиждень; надсилати письмові та електронні (текстові, голосові) повідомлення за допомогою телекомунікації боржнику про необхідність погашення заборгованості та інформацію про наслідки такого не погашення не частіше одного разу на добу та не частіше двох разів на тиждень; за попередньою домовленістю з боржником та/або його представником проводити особисті зустрічі у робочі дні з 09:00 до 20:00 год. (у вихідні або святкові дні - 10:00 до 20:00 год.).

Безумовно, встановлення чітких вимог щодо періодичності та форми контактування кредиторів (і в першу чергу, «колекторів») з боржниками суттєво знизить «градус напруги» між ними, оскільки повна відсутність будь-якої регламентації такого контактування сьогодні призводить, по меншій мірі, до фізичного цькування, у багатьох випадках, нещасних боржників з боку кредиторів (їх представників).

Ще одним важливим кроком, спрямованим на боротьбу з проблемними кредитами, на який НБУ покладає великі надії, є розробка законопроекту «Про діяльність з управління заборгованістю», який на сьогодні ще знаходиться на стадії доопрацювання фахівцями і готується до внесення до парламенту. Метою зазначеного законопроекту є правове забезпечення діяльності компаній з управління заборгованістю в Україні, створення належного конкурентного середовища на вторинному ринку кредитів в Україні та удосконалення правового регулювання передачі прав вимоги за заборгованістю (у тому числі проблемною заборгованістю банків). Таким чином, основним завданням законопроекту є створення вторинного ринку кредитів. У разі прийняття його Верховною Радою України банки будуть у змозі звільнитися від всіх (або значної частки) боргів, які нині становлять сотні мільярдів грн., відступивши їх

компаніям з управління заборгованістю (КУЗ). А це означатиме, що разом з продажем проблемних активів компаніям з управління заборгованістю, банки одночасно позбавлятимуться від дамоклевого меча фінансових показників і резервування, що надасть їм змогу використовувати звільнені кошти на розвиток кредитування, в тому числі і зменшуючи його вартість. Такі кроки, як стверджує НБУ, сприятимуть вирішенню проблеми «токсичних» активів у банківській системі, полегшать прихід приватного капіталу на ринок проблемних активів та допоможуть відновленню активного кредитування в Україні [15].

Законопроектом передбачається введення на ринок боргів спеціальних небанківських фінансових установ – компаній з управління заборгованістю, призначених для прийняття на себе проблемних боргів банків та управління ними, що діють на підставі ліцензії. Ним встановлюються прозорі вимоги до створення цих суб'єктів, порядок їх діяльності та роботи з набутою заборгованістю. Пропонується створення компаній з управління заборгованістю у організаційно-правовій формі акціонерного товариства з мінімальним статутним капіталом 30 млн грн, який формується виключно грошовими внесками.

Передбачається, що компанії з управління заборгованістю придбаватимуть у банків борги позичальників за ринковими (договірними) цінами. Вони наділятимуться цілою низкою повноважень щодо боржників, зокрема, добровільного опрацювання з боржником можливих способів погашення заборгованості; урегулювання та реструктуризація заборгованості боржника, у тому числі шляхом прощення боргу; добровільного управління майном боржника як одного із можливих способів погашення заборгованості (в тому числі передача в оренду або лізинг третім особам). Іншими словами, компанії з управління заборгованістю матимуть змогу купувати, продавати борги, а також управляти ними. Вони також зможуть надавати супутні консультаційні послуги кредиторам, боржникам та потенційним інвесторам, які матимуть бажання придбати проблемний актив. Крім компаній з управління

заборгованістю законопроектом на кредитний ринок вводиться ще один спеціальний суб'єкт - управитель забезпеченням, яким є юридична особа, яка за плату і в інтересах кредитора на підставі укладеного з ним виступає заставодержателем за зобов'язанням.

Позитив полягає також у тому, що законопроектом також передбачаються широкі податкові пільги: звільнення всіх боржників (фізичних та юридичних осіб) до 2023 р. від сплати податку на дохід (прибуток), нарахований у разі прощення частини їхнього боргу компанією з управління заборгованістю. Водночас звертає на себе увагу, що звільнення від оподаткування учасників вторинного кредитного ринку, що, без сумніву, є стимулюючим фактором, може мати і зворотну сторону, перетворюючи пільги з оподаткування на переваги для окремих недобросовісних учасників. Підтвердженням цього може слугувати ситуація, коли банк за безцінь (за заниженими цінами) переводить на компанію з управління заборгованістю (яка, швидше за все може бути його пов'язаною особою) значні за розміром борги своїх позичальників, внаслідок чого банк, компанія з управління заборгованістю, а також боржник звільняються від обов'язку сплати податків за дисконтними операціями або прощенням боргу. Така потенційна загроза державі, за наявності сприятливих умов, може перетворитися на схему з ухилення від оподаткування.

На переконання НБУ, Закон щодо відновлення кредитування, а також у разі прийняття Верховною Радою України законопроекту щодо діяльності з управління заборгованістю допоможуть наповнити економіку кредитними коштами, запустити економіку і повноцінне кредитування стане можливим уже в найближчому часі [16].

Висновки. Застосування наведених законів і в подальшому прийнятих законопроектів дозволить банківській системі позбутися значної кількості проблем, пов'язаних з непрацюючими кредитами. Водночас законодавчо посилюючи захист інтересів кредиторів та виходячи з принципу паритетності сторін кредитних зобов'язань, слід належним чином також враховувати і права позичальників, як споживачів фінансових послуг та захищати їх. Банки,

використовуючи свій високий економічний потенціал та правове забезпечення, можуть, без формального порушення правових приписів формувати дисбаланс інтересів сторін на шкоду позичальника. Така ситуація є неприпустимою. Частково врівноважити права сторін при цьому могло би прийняття багатостраждального законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» [17], спрямованого на створення дієвої системи захисту прав споживачів фінансових послуг, усунення прогалин та неузгодженостей в чинній системі нормативно-правового забезпечення захисту прав споживачів. Це би значно підвищило довіру між учасниками фінансових відносин, надало поштовх для розвитку кредитування та економіки країни в цілому.

Список літератури:

1. Національний банк України : Офіційне Інтернет-представництво. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421072> (дата звернення: 02.11.2018).
2. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016р. № 351. *Офіційний вісник України*. 2016. № 61. Ст. 2101.
3. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007. 324 с.
4. Коць О. О., Ільчук П. Г., Карпів О. В. Сутність та управління проблемними кредитами банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 806–810. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/152.pdf> (дата звернення: 02.11.2018).
5. Денисенко М. П., Домрачев. М. В. Домрачев. Кредитування та ризику : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Професіонал», 2008. 480 с.
6. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затв. постановою Правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. *Офіційний вісник України*. 2018. № 55. Ст. 1936.
7. Болгар Т. М. Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи : монографія. Кременчук : Вид-во ПП Щербатих О. В., 2013. 372 с.
8. Про фінансову реструктуризацію : Закон України від 14.06.2016 р. № 1414-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 57. Ст. 1965.
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків : Закон України від 06.02.2018 р. № 2277-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 21. Ст. 6894.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування : Закон України від 03.07.2018 р. № 2478-VIII. *Голос України*. 2018. № 208.
11. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1362.
12. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.
13. Про особливості здійснення врегулювання простроченої заборгованості : проект

Закону України від 26.04.2017 р. № 6417. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61710 (дата звернення: 02.11.2018).

14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про особливості здійснення врегулювання простроченої заборгованості». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61710 (дата звернення: 02.11.2018).

15. Національний банк України: Офіційне Інтернет-представництво. URL: <https://www.bank.gov.ua/article/59167525?annId=59167526×tamp=1511193039000> (дата звернення: 02.11.2018).

16. Національний банк України: Офіційне Інтернет-представництво. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article.jsessionid=A00522B8B66E610D576B502985028614?art_id=65989877&showTitle=true (дата звернення: 02.11.2018).

17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг : проект Закону України від 29.12.2015 р. № 2456-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57617 (дата звернення: 02.11.2018).

References:

1. Natsionalnyi bank Ukrainy: Ofitsiine Internet-predstavnytstvo. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=48421072> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy: zatv. postanovuju Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy 30.06.2016 r. № 351. (2016). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 61, art. 2101.
3. Pokazateli finansovoi ustojchivosti. Rukovodstvo po sostavleniju. (2007). Vashington, okrug Kolumbija, SShA: Mezhdunarodnyj Valjutnyj Fond [in Ukrainian].
4. Kots, O.O., Ichuk, P.H., Karpiv, O.V. (2018). Sutnist ta upravlinnia problemnymy kredytamy bankiv. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, issue 22, 806–810. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/152.pdf> [in Ukrainian].
5. Denysenko, M.P. (2008). Kredytuvannia ta ryzyky. Kyiv: Vydavnychiy dim «Profesional» [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hruppakh: zatv. postanovuju Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy vid 11.06.2018 r. № 64. (2018). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 55, art. 1936.
7. Bolhar, T.M. (2013). Problemni kredyty u bankivskii diialnosti v umovakh finansovoi kryzy. Kremenchuk: Vydavnytstvo PP Shcherbatiykh O. V. [in Ukrainian].
8. Pro finansovu restrukturyzatsiiu: Zakon Ukrainy vid 14.06.2016 r. № 1414-VIII. (2016). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 57, art. 1965.
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo stvorennia ta vedennia Kredytnoho reiestru Natsionalnogo banku Ukrainy ta vdoskonalennia protsesiv upravlinnia kredytnymy ryzykamy bankiv: Zakon Ukrainy vid 06.02.2018 r. № 2277-VIII. (2018). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 21, art. 6894.
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidnovlennia kredytuvannia: Zakon Ukrainy vid 03.07.2018 r. № 2478-VIII. (2018). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 208.
11. Pro ipoteku: Zakon Ukrainy vid 05.06.2003 r. № 898-IV. (2003). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 28, art. 1362.
12. Pro zastavu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 r. № 2654-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 47, art. 642.

13. Pro osoblyvosti zdiisnennia vrehuliuvannia prostrochenoi zaborhovanosti: proekt Zakonu Ukrainy vid 26.04.2017 r. № 6417. (2017). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61710.

14. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro osoblyvosti zdiisnennia vrehuliuvannia prostrochenoi zaborhovanosti». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61710/.

15. Natsionalnyi bank Ukrainy: Ofitsiine Internet-predstavnytstvo. URL: <https://www.bank.gov.ua/article/59167525?annId=59167526&tamp=1511193039000> [in Ukrainian].

16. Natsionalnyi bank Ukrainy: Ofitsiine Internet-predstavnytstvo. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=A00522B8B66E610D576B502985028614?art_id=65989877&showTitle=true [in Ukrainian].

17. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia zakhystu prav spozhyvachiv finansovykh posluh: proekt Zakonu Ukrainy vid 29.12.2015 r. № 2456-d. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57617.

Янишен В. П. Законодательное обеспечение возобновления кредитования.

Исследованию правовое обеспечение возобновления кредитования. На основании проведенного системного анализа действующего законодательства и специальных источников доказано, что существенным препятствием для развития и удешевления кредитования в Украине является наличие у банков значительного объема неработающих кредитов, возникновению которых способствуют низкая платежеспособность населения, высокий уровень реальной (эффективной) процентной ставки по кредитам, высокий кредитный риск, множество коллизий законодательства, а также отдельные положения налогового законодательства. Приведены способы урегулирования неработающих кредитов, к которым следует отнести реструктуризацию проблемных долгов и/или частичное прощение (списание) долга, их продажа с дисконтом (ниже их номинальной стоимости), обращение взыскания на кредитное обеспечение (в частности, ипотеку), обращение в суд с исками о взыскании задолженности по кредитным договорам, инициирование банкротства должника и т.п. Рассмотрены законопроекты по урегулированию просроченной задолженности и управления задолженностью, принятие которых позволит значительно уменьшить размер проблемной задолженности.

Ключевые слова: кредит; банк; заемщик; процентная ставка; неработающий кредит; финансовая реструктуризация; восстановление кредитования; ипотека.

Yanyshen V. P. Legislative support of the resumption of lending.

The article is dedicated to the research of legal support of the resumption of lending. Based on a conducted systematic analysis of current legislation and special sources, it is argued that the presence of a significant amount in banks is a significant obstacle to the development and reduction of cost of lending in Ukraine are the presence of a significant amount of non-performing loans from banks that are caused by low solvency of the population, a high level of real (effective) interest rates on loans, a high credit risk, numerous conflicts of legislation, certain provisions of the tax legislation. The article contains such ways of settling non-performing loans as restructuring of problem debts and/or partial forgiveness (write-off) of the debt, sale of debt with a discount (below their nominal value), foreclosure collateral (including mortgage), appeal to court with claims for debt collection under loan agreements, initiation of bankruptcy of the debtor, etc. Also considered bills on settling arrears and debt management, the adoption of which will significantly reduce the level of the problem debt.

Keywords: credit; bank; borrower; interest rate; non-performing loan; financial restructuring; resumption of lending; mortgage.

Надійшла до редколегії 22.11.2018 р.